

باسمه تعالی

نحوه نگارش و ساختار ظاهری راهنما (دست‌نامه)

کمیته انتشارات مؤسسه-۱۳۹۴

راهنما (دست‌نامه) کتابی کوچک و قابل حمل و نقل در جیب است که حاوی اطلاعات اساسی، کاربردی، و عملیاتی در یک حوزه است و به‌عنوان یک مرجع همراه تلقی می‌شود. برای نگارش یک راهنما می‌باید علاوه بر تسلط، دیدی جامع و کامل بر موضوع داشت.

راهنما کارکردی مشابه پزشک عمومی دارد (سهولت دسترسی، جمع‌نگری، توجه به موضوعات بیشتر و با عمق کمتر از ویژگی پزشک عمومی است که در موارد بسیاری باعث درمان بیماری‌شده و ضرورتی برای مراجعه به پزشک متخصص مشاهده نمی‌شود)؛ همان‌گونه که برای فهم مباحث عمیق‌تر و حل مشکلات پیچیده‌تر به پزشک متخصص مراجعه می‌شود. در عین حال برای درک عمیق‌تر و علمی‌تر هر مطلب و حل مشکلات پیچیده‌تر نیز ضروری است که به منابعی با عمق موضوعی بیشتر و جزئیات تخصصی‌تر مراجعه شود. در واقع راهنما حاوی کاربردی‌ترین مفاهیم و اطلاعات علمی است تا بتواند به‌سادگی مشکلات و یا خلاءهای آموزشی مخاطب را درحین کار و در واحد تولیدی و یا مزرعه برطرف نماید. باتوجه به این که شایسته‌است مطلب راهنما، بومی باشد بنابراین راهنما ترجمه شده، فاقد ارزش است.

معمولاً این سؤال مطرح است که آیا می‌توان هر موضوعی را در قالب راهنما تدوین کرد؟ قطعاً پاسخ این سؤال منفی است. انتخاب نوع نوشتار با نوع مطالب، میزان اهمیت و حجم مباحث از یک طرف و گستردگی، ویژگی و پوشش مخاطبان و هدف آموزشی از سوی دیگر ارتباط مستقیمی دارد؛ به‌طور کلی، موضوعاتی که کامل و جامع بوده و بتواند بهره‌برداران زیادی را مخاطب قرار دهد، قابلیت مصورشدن داشته‌باشد، در برگیرنده بخش‌های موضوعی چندگانه اما پیوسته باشد و از نظر محتوایی حجم مناسبی داشته باشد می‌تواند در قالب راهنما چاپ شود. در مواردی که مطالب تدوین‌شده در غالب راهنما نمی‌گنجد، بهتر است که به‌صورت سایر نوشتارها مانند نشریه فنی-ترویجی، کتاب و یا حتی از طریق رسانه‌های دیداری- شنیداری (رادیو- تلویزیون) در اختیار مخاطبان قرار گیرد.

۱- انواع راهنما

۱-۱ راهنمای محصولی: این نوع راهنما که متداول‌ترین و پرکاربردترین نوع راهنماست در برگیرنده تمامی مطالب در خصوص مراحل مختلف تولید یک محصول (از کاشت تا برداشت و فروش) و یا فرآیند پرورش یک دام (از تولیدمثل تا فرآوری و فروش) است. مانند "راهنمای بادام" و "راهنمای بوقلمون". مطالب مورد استفاده می‌باید دو ویژگی به ظاهر متضاد داشته باشد، **ساده** و **عین حال علمی** باشد. ساده بودن به معنای ارائه مطالب پیش‌پا افتاده نیست؛ بلکه به مفهوم دوری از پیچیده کردن مطالب است. به شکلی که پیام و اطلاعات مورد نظر، با فهم درست به مخاطب منتقل شود. این نوع راهنما یک مرجع مطمئن با قابلیت دسترسی سریع و آسان به موضوع مورد نظر بوده و استفاده از آن برای کارشناس و بهره بردار به راحتی امکان پذیر است.

۲-۱ راهنمای مرحله‌ای: چنین راهنمایی، یک مرحله از فرایند یک چرخه را مدنظر قرار می‌دهد. مانند "راهنمای احداث باغ انگور" و "راهنمای تکثیر ماهیان گرم‌آبی".

۳-۱ راهنمای موضوعی: هدف از تهیه چنین مجموعه‌ای، تشریح کامل‌تر یک مبحث خاص است؛ مانند "راهنمای نگهداری مواد غذایی خانگی".

۴-۱ راهنمای کلکسیونی: در این نوع راهنما، مجموعه کاملی از ارقام، آفات و یا نژادها در کنار هم ارائه شده و با توجه به شاخص‌های علمی و فنی، مورد مقایسه و نهایتاً داوری و قضاوت قرار می‌گیرد. در این نوع راهنما، اهمیت تصاویر و شکل‌ها بسیار بیشتر و چشمگیرتر از سایر انواع راهنما است. استفاده از معیارهای کاربردی و استانداردهای علمی برای تدوین چنین مجموعه‌ای، فاکتوری حیاتی و انکارناپذیر است. مانند "راهنمای ارقام گل محمدی ایران" و "راهنمای آفات مرکبات جنوب".

۲- ویژگی‌های راهنما

دست‌نامه یک راهنمای سریع و میدانی است. بنابراین از نظر محتوایی می‌باید بتواند برای سؤالات اساسی و زیربنایی که به ذهن گروه هدف خطور می‌کند، پاسخی فوری، صحیح، علمی، منطقی و نه الزاماً با جزئیات کامل داشته باشد. عوامل متعددی برای نیل به این هدف دخیل هستند؛ بنابراین ویژگی‌های متعددی برای تهیه و تدوین یک راهنمای مفید وجود دارد که می‌توان آنها را به چند بخش تقسیم کرد:

۱-۲ ویژگی‌های فیزیکی

از مهم‌ترین شاخص‌هایی که راهنما را از سایر نوشتارهای مشابه، متمایز می‌سازد ویژگی فیزیکی آن است. مهم‌ترین این ویژگی‌ها عبارت‌است از:

قطع: باتوجه به این که سبک و قابل حمل بودن (در جیب یا کیف دستی کوچک) یک امتیاز ویژه برای این نوع نوشتار به حساب می‌آید، اندازه تقریبی **۲۰ سانتی‌متر طول و ۱۱ سانتی‌متر عرض**، قطع مناسبی برای راهنما است.

حجم: تعداد صفحه‌ها (در قطع اشاره‌شده) **حداقل ۷۰ و حداکثر ۱۲۰ صفحه**، حجم مناسب یک راهنما است.

چاپ: راهنما می‌باید به‌صورت رنگی و باکیفیت عالی تهیه شود؛ به شکلی که تصاویری با رنگ‌های واقعی و وضوح بالا داشته باشد. برای هر پاراگراف قرار دادن یک عکس با وضوح **۳۰۰ dpi** الزامی است. برای افزایش انتقال مطلب به مخاطب، بخش‌های مختلف یک عکس با فلش نشان‌داده شود. هم‌چنین عکس‌ها در فرمت Jpeg با وضوح **۳۰۰ dpi** در فایل جداگانه‌ای ارسال شود.

* حاشیه صفحه‌ها: **۲ سانتی‌متر** (بالا و پایین صفحه) و **۱/۸ سانتی‌متر** (راست و چپ صفحه) در قالب ابعاد ذکر شده

* فاصله سطرها: **۱/۱ سانتی‌متر**

* قلم مورد استفاده در تمام نوشتار **B Mitra** انتخاب شود. متن اصلی با قلم **B Mitra 13** عناوین اصلی **Bold** متن انگلیسی با قلم **Times New Roman 11** نوشته شود.

* جدول‌ها، شکل‌ها و نمودارها دارای عنوان با اندازه قلم B Mitra 10-Bold بوده و به ترتیب شماره‌گذاری شود. عنوان جدول‌ها در بالای جدول و عنوان شکل‌ها در پایین شکل‌ها و نمودارها نوشته‌شود. همچنین به شماره شکل و جدول در متن اشاره‌شود.

* تورفتگی اول هر پاراگراف در کل متن: ۰/۶ سانتی‌متر

نوشتاری که برای هر موضوع خود، تصویرآموزشی به همراه نداشته باشد را نمی‌توان راهنما نامید. به کارگیری تصاویر رنگی متعدد (ولی نه اضافی) در جای مناسب و متناسب با هر مطلب، فراگیری را تسهیل می‌کند، بر سرعت و عمق یادگیری می‌افزاید و از برداشت نادرست جلوگیری می‌نماید.

صحافی: راهنما بهتر است به شکلی صحافی شود که به راحتی باز شود و حاشیه داخلی آن به طور واضح قابل مشاهده باشد. باتوجه به این که صحافی (شیرازه) فنی این امکان را فراهم می‌کند که هنگام برگ‌زدن، صفحات کاملاً روی یکدیگر قرار گیرد و به راحتی با یک دست قابل نگهداری باشد، نسبت به سایر انواع صحافی، برتری دارد.

کیفیت برگ: کاغذ مورد استفاده در راهنما می‌باید به سادگی پاره نشود و دارای روکش ضدآب (گلاسه) باشد تا در استفاده میدانی در اثر تماس با عرق دست و یا قرار گرفتن در معرض آب احتمالی در مزرعه، صدمه نبیند و کیفیت خود را از دست ندهد.

قابلیت خواندن: باتوجه به این که راهنما به طور عمده برای استفاده در مزرعه و به صورت میدانی در فضای باز و احتمالاً زیر نور خورشید مورد استفاده قرار می‌گیرد، صفحات آن می‌باید تا حد امکان مات بوده تا علاوه بر این که سهولت مطالعه افزایش یابد، بازتاب نور و آسیب‌رساندن به چشم به حداقل ممکن برسد.

۲-۲ ویژگی‌های بصری

طراحی جلد می‌باید شکیل، ساده و متناسب با موضوع راهنما باشد. هم‌چنین استفاده از تصاویر جذاب، ساده و واضح در متن، بر غنای محتوا می‌افزاید. با توجه به این‌که عمده مخاطبان راهنما، بزرگسالان هستند، نوع قلم می‌باید کاملاً خوانا و اندازه آن به گونه‌ای باشد که چشم خواننده برای مطالعه متن، فشار زیادی را تحمل نکند. استفاده از قلم‌های فانتزی در متن و برای نمودارها و جدول‌ها مردود است. رعایت حاشیه سفید در چهار طرف هر صفحه، به چشم استراحت داده و خستگی چشم را به حداقل می‌رساند.

۲-۳ ویژگی‌های آموزشی

ساده‌نویسی و استفاده از جمله‌های کوتاه، ساده و روان و رعایت کامل دستوری ادبیات فارسی و به‌کارگیری صحیح علائم نگارش، یادگیری و فهم مطالب را آسان‌می‌نماید. رعایت نظم و پیوستگی منطقی، تسلسل محتوایی و اجتناب از پراکنده‌گویی از اصول اولیه ضروری در چنین نوشتاری است. مصوربودن، یکی از ویژگی‌های بسیار مهم و تأثیرگذار در راهنما است. نگارندگان راهنما، موظف به تهیه تصاویر و عکس‌های رنگی آموزشی (نه تزیینی، آرشویی و یا تبلیغاتی) برای مطالب مطرح شده هستند.

۲-۴ ویژگی‌های فنی

موضوعات راهنما می‌باید جدید، علمی و تا حد امکان بر اساس یافته‌های جدید تحقیقاتی (داخلی و یا خارجی) باشد. هم‌چنین ضروری است تا مطالب راهنما "به‌روز" شود.

- در مواردی که کلیات یک موضوع ارائه می‌شود (مثلاً گفته شود خرما محصولی گرمسیری است که در اکثر مناطق جنوبی ایران کشت می‌شود و ...) نیازی به ذکر منابع در داخل متن نیست؛ اما در مواردی که یک مطلب بسیار خاص و بحث برانگیز مطرح می‌شود ذکر منبع در داخل متن توصیه می‌شود.
- نیازی به ارائه آمار و اطلاعات غیرموتق و غیرضروری در راهنما نیست.

- لازم است از نگارش پیشینه پژوهش‌های انجام شده، ذکر فرمول‌های متعدد و جدول‌ها و نمودارهای فراوان که ذهن خواننده را از اصل موضوع دور می‌سازد اجتناب شود.

۳- مخاطبان راهنما

باتوجه به این که راهنما، رسانه‌ای نوشتاری بوده و حاوی نکات فنی است، گرچه برای طیف گسترده‌ای از افراد باسواد قابل‌استفاده است، اما گروه هدف آن، کارشناسان کشاورزی، هم‌چنین کشاورزان نمونه پیشرو با حداقل تحصیلات دیپلم است که زمینه کاری آنها مبحث راهنما است.

۴- ساختار راهنما

توالی مطالب و جامع بودن ساختار یک راهنما اهمیت ویژه‌ای دارد. ساختار راهنما مشابه ساختار کتاب است که عبارتند از :

الف: جلد (شامل عنوان راهنما، نگارندگان)

ب: صفحه عنوان (شامل عنوان راهنما، نگارنده (نگارندگان)، سازمان مربوطه و ...)

ج: مشخصات کتابداری و فهرست‌نویسی

د: فهرست مطالب همراه با شماره صفحه

ه: مقدمه

و: فصل‌های راهنما (با ساختاری پیوسته دارای متن روان و شیوا همراه با تصاویر آموزشی باکیفیت بالا)

ز: جمع‌بندی (در صورت نیاز)

ح: فهرست منابع

در پایان راهنما تنها منابع اشاره شده در متن نوشته شود و بهتر است به منابعی اشاره شود که در دسترس باشد تا خواننده در صورت تمایل برای کسب اطلاعات بیشتر بتواند به آنها مراجعه کند. آوردن منابع خارجی در راهنما اصلاً مناسب نیست. بنابراین می باید سعی شود تا حد امکان از منابع فارسی استفاده شود.

– فهرست منابع به ترتیب حروف الفبای نام نگارنده، بدون ذکر شماره آورده شود؛ از بیرون زدگی یک سانتی متری برای خط اول هر منبع استفاده شود. ابتدا منابع فارسی و به دنبال آن منابع خارجی آورده شود. ارجاع منابع در متن صورت گیرد (حسینی و همکاران، ۱۳۹۴).

نحوه ارائه گزارش نهایی طرح های تحقیقاتی

نام خانوادگی، حرف اول نام. سال. عنوان. گزارش نهایی طرح تحقیقاتی. مؤسسه تحقیقات فنی و مهندسی کشاورزی. شماره گزارش. تعداد صفحه.

نحوه ارائه مقاله

نام خانوادگی، حرف اول نام. ... و نام خانوادگی، حرف اول نام. سال. عنوان مقاله. عنوان مجله. سری و شماره مجله: شماره صفحه.

مسجدی، ع. شفاعی، م. و مطیع، ع. ۱۳۹۰. کنترل آبشستگی موضعی توسط طوقه های مربعی شکل در اطراف پایه های پل در قوس های ۱۸۰ درجه. مجله پژوهش آب ایران. ۵(۸): ۵۳-۶۰.

نحوه ارائه کتاب

نام خانوادگی، حرف اول نام. سال. عنوان کتاب. نام انتشارات. تعداد صفحه.

نقی پور، ع. ۱۳۸۷. آشنایی بانظریه گروه ها و حلقه ها. انتشارات ۳۳۵ صفحه.

ط: پیوست ها

سایر مطالبی که اطلاع رسانی آن به مخاطب لازم است اما در متن راهنما نمی آید، در این قسمت ارائه می شود.